

Hur hanterar kyrkorna den hotande klimatkrisen?

Nils Egberg

Nils Egberg, docent i klinisk koagulationsforskning, Karolinska institutet, masterexamen i teologi vid Enskilda högskolan Stockholm, nils.egberg@gmail.com

Kyrkliga dokument rörande klimathotet har studerats med avseende på teologisk och etisk reflektion samt deras engagemang i klimatarbetet. Den teologiska reflektionen utgår från att naturen är skapad av Gud och att människan är skapad till Guds avbild. Konsekvensen blir att människan med sin särställning är ansvarig för att som Guds medskapare delta i arbetet med att återskapa rimliga förutsättningar för en hållbar utveckling. Etiskt framhåller kyrkorna vikten av en rättvis fördelning av kostnaderna för klimatarbetet liksom en rättvist fördelad tillgång till jordens resurser. Kyrkorna torde kunna bidra med att förmedla kunskap om sambanden mellan livsstil och miljöförstöring. Likaså bör kyrkorna kunna stöda människor i deras omställning till en ny livsstil och även hjälpa dem att bearbeta den oro de kan känna inför klimathotet. Sist men inte minst borde kyrkorna kunna hjälpa människor att känna hopp och framtidstro. Kyrkan torde i många fall vara en högst relevant samarbets- och samtalspartner i arbetet mot klimathotet.

Official Church-documents dealing with the threatening climate change have been studied. Their thoughts on theology and ethics related to the climate challenge have been studied as well as their views on how the churches could be involved in handling the threat of a changing climate. The Christian belief is that nature is created by God and that man is created as an image of God. The consequence is that man has a responsibility to act as a co-creator in the restoration of God's creation. Ethically there is a firm expression that climate justice is essential in managing the global warming. The costs for handling the climate changes must be shared in a just way as must the global resources. Practically, the churches would certainly be able to teach people about the relationship between lifestyle and climate change. Likewise, the churches could support people to change their lifestyle and help them to handle their worries for the coming changes of the climate. Finally, churches could help people to have hope and feel confidence for the future. The church would most likely be a suitable partner to any organization that want to approach her for common actions for a sustainable future.

Inledning

Kyrkornas Världsråd arrangerade 1974 en kongress kring miljöfrågor i Budapest (World Council of Churches, 2005). Bakgrunden till kongressen var att ett par år tidigare hade den s k Romklubben publicerat ett dokument ”The Limits to growth” där man påtalade att jordens resurser, främst dess oljetillgångar, inte skulle vara tillräckliga för att täcka framtida energibehov (Meadows et al, 1972). År 1983 tillsatte Kyrkornas Världsråds sjätte generalförsamling en kommitté – Justice, Peace and the Integrity of Creation – som hade till uppgift att från ett teologiskt perspektiv bearbeta frågor kring människans ansvar för återupprättandet av Guds skapelse (Brander, 2002).

Kyrkorna har således sedan länge och kontinuerligt, främst teologiskt, bearbetat frågor kring människans roll i naturförstörelsen och hennes ansvar för att återställa en ekologisk balans i naturen. Idag har de flesta kyrkor och samfund i Europa formulerat dokument som redovisar deras syn på de hotande klimatförändringarna och deras reflektioner kring på vilket sätt de kan bidra till att samhället ska ställa om till en hållbar utveckling.

I föreliggande studie har klimatrelaterade dokument från protestantiska och katolska kyrkor, publicerade 2015 och tidigare, studerats med avseende på deras teologiska bearbetning av den hotande klimatkatastrofen och deras syn på hur de kan bidra till att mänskligheten ska kunna bemästra de utmaningar den står inför.

Material och metod

Studerade dokument. Equmeniakyrkan, Policy för fred och omställning till en hållbar värld. Biskopsmötet 2014, Ett biskopsbrev om klimatet. Sveriges kristna råd, Värna den jord som Gud älskar. Påve Fransiskus, Laudato Si’. Ortodoxa kyrkan representeras av ”Patriarchal messages”: 01/09/1989 (Patriark Dimitrios), 01/09/2001, 01/09/2002, 01/09/2003 (Patriark Bartolomeus) samt Orthodox Churches Statement on the Environment (Patriark Bartolomeus). Hänvisningar till angivna dokument finns under ”Referenser. Studerade dokument”.

Eftersom det här är fråga om en kvalitativ studie har jag antagit att olikheten i dokumentens sidantal (minsta 3 och största 177 sidor) inte bör ha någon avgörande inverkan på studiens resultat. Samtliga dokument bedömdes att enligt sju kriterier vara av tillräcklig kvalitet för att ingå i studien.

Metod. I studien användes en abduktiv textanalytisk metod, vilken genomfördes med en inledande induktiv ansats som följdes av en studie med deduktiv ansats (Graneheim & Lundman, 2004; Egberg, 2018). Sökningar i texterna efter nyckelord har gjorts med de sökmotorer som finns inbyggda i programmen Microsoft Word och Acrobat Reader.

Resultatens reliabilitet och validitet är svårbedömd i denna typ av studier,

men genom en transparent redovisning av tillvägagångssättet ansågs dessa kvalitetsaspekter vara tillfredsställande bedömbara för läsaren (Egberg, 2018).

Resultat och diskussion

Dokumentet visar att kyrkorna accepterar resultaten av den forskning gällande de hotande klimatförändringarna, som bl a rapporterats av Intergovernmental Panel for Climate Change (IPCC) Man accepterar även bedömningen att det till största delen är mänskliga aktiviteter som skadat naturens ekosystem och lett till den kraftigt stegrade koncentrationen av växthusgaser i atmosfären efter år 1900 (IPCC, 2014; IPCC, 2018).

Teologi

Gudsbilden

Vid användande av begreppet Gud synes dokumentet i många fall hänsyfta på en panenteistisk gudom (allt finns i Gud och Gud finns i allt). Gud presenteras som en god gud i sammanhang där det är relevant att uttala sig i det avseendet. I inget fall antyds att klimatförändringarna skulle vara någon form av gudomligt straff för människors ”synd”. Begreppet Gud används oftast könsneutralt.

Människosynen

Kyrkornas genomgående uppfattningen är att universum skapats av Gud och att människan i flera avseenden är skapad till Guds ”avbild”. Människan har således en särställning i Guds skapelse. Dokumentet strävar efter en djupare förståelse för vad det innebär att vara Guds avbild. I vilka avseenden är vi lika Gud? Kan det innebära att människan i någon mån är Guds jämlike? Vad kan Gud tänkas förvänta sig av människan i den rådande klimatsituationen? Den reflektionen mynnar oftast ut i att människan är satt att ha ansvar för Guds skapelse. Människan ska förvalta och vårda den skapelse av vilken människan är en produkt och helt beroende av för sin överlevnad.

Vad avser människans relation till naturen finns i Bibeln två olika beskrivningar i 1 Mosebok kap. 1 och kap. 2. Enligt kapitel 1 ska människan ”härska” över naturen och enligt kapitel 2 ska hon ”bruka och vårda” Guds skapelse. I praktiken har den förra inställningen varit förhärskande inom den del av världen där kristendomen haft inflytande. År 1967 publicerade Lynn White en artikel i tidskriften *Science*, där han hävdade att den judisk-kristna uppfattningen att människan har rätt att härska över naturen och utnyttja den helt och fullt till sin egen fördel, hade haft en avgörande betydelse för människors inställning till naturen. Denna syn på naturen hade i sin tur fått en hotande naturkatastrof till följd. Den aspekten av kyrkans/religionens roll för miljöförstörelsen berörs inte

i dokumenten, men de framhåller att det är den vårdande aspekten som oftast uttrycks i bibeltexterna och att kyrkan således måste verka för en förändrad inställning till naturen. Som Guds skapelse bör naturen betraktas som avskild, helig, och vara föremål för människans omsorg. Människan bör i naturen se en partner, som ska behandlas med respekt. Främst från ortodoxt håll framhålls att människan bör visa ödmjukhet inför naturen. Respekt och ödmjukhet kan bl. a. innebära hänsynstagande till naturens inneboende krafter både med avseende på hur den kan slå tillbaka mot människan (orkaner, flodvågor, jordskalv etc) men även för dess oerhörda livskraft som bl a visar sig i dess reciliens och många gånger i dess goda förmåga till att självläka om den ges möjlighet.

Kyrkorna ger upprepade gånger uttryck för att det är människans ansvar att vårda naturen, Guds skapelse, och göra vad vi förmår för att skapa en miljö där de ekosystem som mänsklig aktivitet skadat ska kunna återhämta sig. Människans unika position i skapelsen innebär att Gud gett henne förtroende att agera som Guds medskapare. Flera bibelberättelser, t ex syndaflovsberättelsen (1 Mos kap 6-8), lär oss att Gud använder sig av människan för att rädda sin skapelse.

På en funktionell nivå innebär att vara ”Guds avbild” att människan har ansvar för Guds skapelse och på en emotionell/intellektuell nivå att äga en känslomässigt förankrad insikt om och förståelse för vad det innebär att vara en del av skapelsen och helt beroende av densamma för sin överlevnad. En reflektion i detta sammanhang är att människan, enligt skapelseberättelsen såväl som enligt vår evolutionära förståelse, kom sist i skapelsen. Det kan tolkas som att människan faktiskt ärvt hela den evolutionära erfarenheten och är ett kondensat av det mest funktionella som evolutionen frambringat och lagt i människans samlade genetiska bibliotek. Utifrån såväl ett religiöst som ett evolutionärt synsätt kan det sägas lägga ett oerhört ansvar på människan för att försöka hejda den pågående naturförstörelsen och bidra till att skapa en hållbar utveckling.

Skapelsen får ses som en från Guds sida ständigt pågående process som enligt Bibelns eskatologiska perspektiv syftar till frambringandet av ”...en ny himmel och en ny jord.” (Upp 21:1). Dokumenten framhåller människans delaktighet i denna pågående skapelseprocess, vars förstahandsmål, enligt mänsklig förståelse, i dagsläget torde vara att försöka återupprätta skapelsen till hållbarhet. Kanske är ”en ny jord” något som vi endast själva kan bidra till att skapa.

Många dokument framhåller att de oerhörda påfrestningar för mänskligheten som klimatförändringarna kommer att innebära kanske kan bli en övermäktig uppgift för människan att klara av. Ofta uttrycks en förhoppning om gudomlig vägledning och kanske ett gudomligt ingripande för att bemästra de stora utmaningar som klimatförändringarna kommer att medföra.

Vad avser relationen mellan människor framhåller dokumenten Bibelns och Jesu undervisning – älska din nästa som dig själv. För att komma till rätta med de stora folkomflyttningar som sannolikt kommer att bli följden av klimatförändringarna kommer omsorgen om varandra kanske vara avgörande för om mänskligheten med bibehållen moralisk värdighet ska klara av de prövningar som förutses.

Kyrkorna är tydliga med att det med rådande maktstrukturer är världens fattiga som får bära den största bördan av klimatförändringarnas konsekvenser, trots att det är dessa människor och nationer som bidragit minst till miljöförstöringen och utsläppen av växthusgaser. De välbärgade människorna och nationerna är de som bär huvudansvaret för problemen, men de kommer att ha råd att värja sig mot många av de olägenheter som klimatförändringarna orsakar. Det krävs en rättvis fördelning av de ekonomiska påfrestningar som blir följden av klimatförändringarna. Likaså krävs en rättvist fördelad tillgång till jordens resurser. För att åstadkomma denna rättvisa fördelning av kostnader och resurser kommer det att krävas en förändrad inställning till vad som verkligen är viktigt för oss som individer och som mänskliga samhällen. Vi måste alla göra ändrade prioriteringar. Den ohämmade konsumtionen måste stoppas och människors och samhällets livsstil måste förändras.

Politiska beslut kommer att krävas för att komma tillrätta med klimathotet och för att lindra effekterna av de genomgripande förändringar i människors livsstil som kommer att bli nödvändiga. Det konsumtionsinriktade sättet att leva kommer inte längre vara möjligt eftersom naturens resurser sinar. Dokumenten ger klart uttryck för att kyrkan måste ta ansvar för att försöka påverka de politiska processerna, men kanske framför allt för att visa människor på möjliga livsstilsförändringar och stödja dem i genomförandet av dessa förändringar. Kyrkan själv måste även gå före med gott exempel och på alla sätt anpassa sin egen verksamhet så att den blir förenlig med en hållbar utveckling.

Den höga konsumtionen är till stor del framdriven av ekonomiska faktorer. Kyrkorna påtalar behovet av en förändrad syn på företagande och dess målsättning att nå maximal vinst med praktiskt taget vilka medel som helst. Kyrkorna, och även FN, är införstådda med behovet av nya mätmetoder för att bedöma företags och nationers ekonomiska tillväxt. Det krävs nya mått som väger in belastningen på olika naturresurser så att utnyttjandet av naturen inte är en fri tillgång utan är förenad med kostnader. Förslag till denna typ av index finns redan tillgängliga, men problemet blir givetvis att få dem accepterade och använda.

Kyrkorna framhåller ofta vikten av att känna gemenskap med människor inom och utanför kyrkan. Det är kyrkans uppdrag att förmedla Guds kärlek till

människor och kyrkan bör därför solidarisera sig med hela mänskligheten i dess kamp mot klimatförändringarna. Behovet av att visa kärlek, omsorg, solidaritet och medkänsla i klimatrelaterade sammanhang poängteras ofta. Medkänslan behöver utvecklas och konkretiseras. Kyrkan och människor inom räckhåll för kyrkans inflytande måste utveckla medkänsla främst för de svaga i samhället och i världen. Dokumenten betonar vikten av att låta etiska värderingar vara vägledande då man vidtar olika åtgärder för att minska effekterna av klimatförändringarna. De sociala konsekvenserna av olika politiska åtgärder måste bearbetas utifrån etiska överväganden innan beslut fattas, så att inte vissa samhällsgrupper belastas otillbörligt och att förändringarna leder till en uppdelning av samhället i vinnare och förlorare. Rättvisa måste skapas mellan rika och fattiga.

I utvecklandet av ny livsstil torde det även bli väsentligt att materiella tillgångar värderas ned till förmån för mänskliga tillgångar i form av gemenskap och omsorg. Livet är mer än enbart det mätbara och rationella. Eller som Tranströmer uttrycker det i dikten Romerska bågar – Inne i dig öppnar sig valv bakom valv oändligt. Vi är dessutom alla beroende av varandra och bör därför göra avkall på vår självcentrering och öppna oss för större grad av medmänsklighet.

Vissa dokument framhåller att det är vår moraliska skyldighet att skydda den ekologiska väven i Guds skapelse. Guds Ande genomsyrar hela skapelsen och vi bör känna gemenskap med allt levande. Vissa ortodoxa dokument ger uttryck för en mystik förståelse av skapelsen. Gud finns i sin skapelse och ger på olika sätt uttryck för sin kärlek till och omsorg om denna.

Kyrkornas uppgift och bidrag

Dokumentet ger, enligt min bedömning, intrycket att kyrkorna har en ödmjuk inställning inför klimathotet och att de tillstår att de själva varit en del av det etablissemang som otillbörligt utnyttjat och skövlat naturen. De ger på många ställen uttryck för att de ser det som sin uppgift att göra vad de kan för att förhindra att klimatförändringarna drabbar människor alltför hårt. Dokumentet talar för att kyrkorna borde kunna bidra främst inom tre områden – kunskap, stöd och hopp.

Kyrkorna kan bidra med att sprida *kunskap* om ekologiska samband och ge kunskap om kyrkans syn på människans roll som förvaltare av Guds skapelse. Den teologiska synen på naturen som Guds skapelse som bör vårdas och ges möjlighet till återhämtning och läkning kan för dem som är troende sannolikt fungera som en stark motivering till att förändra livsstil.

Kyrkorna kan också bidra genom att *stödja* människor såväl i deras bearbetning av oron inför de hotande klimatförändringarna som genom att stödja dem i deras ambitioner att förändra sin livsstil. För att komma tillrätta med klimatförändringarna måste det till attityd- och beteendeförändringar på såväl indi-

vid som samhällsnivå. Kyrkorna borde kunna bidra med att uppmuntra och stödja sina målgrupper i dessa ofta svårgenomförbara processer. Kyrkan kan även erbjuda gemenskap och trygghet i tron på en gudomlig omsorg om människosläktet.

Kyrkan borde även kunna hjälpa människor att känna *hopp* inför de hotande förändringarna av jordens klimat. När människor tillsammans arbetar för att bemästra svårigheter vi möter torde det i sig ge hopp. Kyrkans förvissning att Gud ser till sin mänsklighet med kärlek och vill den väl är också hoppgivande. Kyrkan kan även arbeta utifrån ett hopp grundat på att den vet att arbetet med att restaurera miljön är i enlighet med Guds vilja. I den judisk-kristna traditionen har hoppet varit det som burit trons folk allt ifrån det judiska folkets hopp om ett förlovat land till Paulus förhoppning "... att också skapelsen skall befrias ur sitt slaveri under förgängligheten..." (Rom 8:21) och proklamationen "Men nu består tro, hopp och kärlek, dessa tre, och störst av dem är kärleken." (1 Kor 13:13). Dessa uttalanden om hopp i Bibeln sker givetvis i en religiös kontext, men samtidigt kan hävdas att uttalandena görs i en allmänmänsklig existentiell kontext.

Kyrkan som aktör

Kyrkan har som få andra organisationer en bakgrund och en historia som på ett fundamentalt sätt befäster förståelsen för att människan är en del av Guds skapelse – de gamla skapelseberättelserna, flera meditativa texter i Psaltaren och andra bibelböcker, liksom i mänskliga förebilder som t ex Fransiskus av Assisi. Detta kan ge kyrkan en unik trygghet, att med teologisk och kyrkohistorisk motivering engagera sig i arbetet med att rädda klimatet. De studerade dokumenten talar för att kyrkorna grundligt från olika positioner bearbetat teologiska frågeställningar kring klimathotet och därmed intellektuellt, emotionellt och religiöst är väl rustade för att ta sig an de utmaningar som framtiden kan ställa mänskligheten inför. Allteftersom tiden går och sannolikt nya frågeställningar framkommer så kommer denna teologiska reflektion att ytterligare behöva utvecklas, men kyrkorna har i det avseendet en god grund att arbeta vidare utifrån.

Kyrkan, i allmän bemärkelse, torde således ha en god potential att bli/vara en betydelsefull aktör i arbetet för en hållbar utveckling och ett hejdande av den globala uppvärmningen. Kyrkorna har mestadels en god organisation som ger möjlighet till dubbelriktad kommunikation mellan personer i ledningsfunktioner och människor i samhället, församlingsmedlemmarna. Kyrkorna sinsemellan har också goda samarbetsorgan, ofta på såväl nationell som internationell nivå. Organisatoriskt torde kyrkan således ha goda förutsättningar att bidra till åtgärder för att rädda naturen.

Kyrkans företrädare är utbildade för att arbeta med människor och är i regel väl ägnade att leda grupper såväl som att genomföra samtal i grupp eller enskilt.

Kyrkans befattningshavare är merendels lojala mot sin organisation och hän- givna utförare av det arbete de fått sig förelagt. Kan de även se den teologiska motiveringen till sitt engagemang i miljöfrågorna torde många även kunna se ”miljöarbete” som en integrerad del i deras religiösa engagemang.

Kyrkorna borde följaktligen kunna medverka till ett miljöarbete som skulle kunna bli ytterst betydelsefullt om vi ska lyckas förändra människors livsstil, i första hand i den rika delen av världen. Genom sina förgreningar utöver hela världen torde kyrkan även kunna stöda och hjälpa människor i fattiga länder att få ett bättre liv som ändå är i samklang med en hållbar belastning på naturen.

Att inge människor hopp kan ses som ett oansenligt bidrag till vår möjlig- het att bemästra klimathotet, men utan hopp om att kunna påverka naturens skeenden torde inga krafter kunna mobiliseras för att göra något åt situationen. Kanske kan det ses som kyrkans viktigaste bidrag till hanteringen av klimatkri- sen, att hjälpa människor att känna hopp och framtidstro. Kyrkan bygger sin hantering av kriser på en flertusenårig tradition om vi inkluderar dess judiska arv och är därför en institution väl lämpad att hjälpa människor att finna hopp.

En slutsats av dokumentens innehåll anser jag vara att kyrkan under lång tid bearbetat frågor kring miljöförstöring och klimathot och nått en från sin ut- gångspunkt välgrundad ståndpunkt, vilket gör kyrkan väl ägnad att utifrån sina förutsättningar bidra till att vi som mänsklighet ska klara av de förestående kli- matutmaningarna. Kyrkan torde således vara en högst relevant samarbets- och samtalspartner i klimatrelaterade frågor för såväl olika frivilligorganisationer som för kommunala och statliga myndigheter.

Tack. Författaren vill framföra ett varmt tack till docent Åke Jonsson, som varit handledare för den genomförda studien och även varit till stor hjälp vid författandet av denna artikel.

Referenser

Studerade dokument:

Policy för fred och omställning till en hållbar värld. Ekuemeniakyrkan, Antagen 2013, Reviderad 2015.

<http://ekumeniakyrkan.se/wp-content/uploads/2016/03/Policy-rev-maj-15.pdf>

Ett biskopsbrev om klimatet. Biskopsmötet 2014. Svenska kyrkan artikelnr: SK 14048, 2014.

Värna den jord som Gud älskar. Kyrkorna i Sverige om klimat och hållbar utveckling. Sveriges Kristna Råds skriftserie – nr 18, 2013.

Encyclical letter LAUDATO SI' of the Holy Father Francis on care for our common home. Rom: Vatican Press, 2015.

Message by H.A.H. Ecumenical Patriarch Dimitrios upon the Day of Prayer for the Protection of Creation (01/09/1989)

Message by H.A.H. Ecumenical Patriarch Bartholomew upon the Day of Prayer for the Protection of Crea- tion (01/09/2001)

Message by H.A.H. Ecumenical Patriarch Bartholomew upon the Day of Prayer for the Protection of Crea- tion (01/09/2002)

tema

Message by H.A.H. Ecumenical Patriarch Bartholomew upon the Day of Prayer for the Protection of Creation (01/09/2003)

Orthodox Churches Statement on the Environment. Tal av Patriark Bartolomeus vid "environmental symposium" Santa Barbara, Kalifornien, 1997.

Övrig litteratur:

Brander, Bo, 2002: Människan och den ekologiska väven. Skellefteå: Artos.

Egberg, Nils, 2018: Kyrkan och klimathotet. Masteruppsats. Enskilda Högskolan Stockholm. <http://ths.diva-portal.org/smash/get/diva2:1229965/FULLTEXT01.pdf>

Graneheim, Hällgren, Ulla & Lundman, Berit, 2004: Qualitative Content Analysis in Nursing Research: Concepts, Procedures and Measures to Achieve Trustworthiness. I: Nurse Education Today 24. S. 105-112.

Intergovernmental Panel for Climate Change, 2014: Rapportsammanfattning. Climate Change 2014. Synthesis Report. Summary for Policy-makers.

http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf

Intergovernmental Panel for Climate Change, 2018: Global warming 1.5o C. Headline Statement from the Summary for Policy-makers. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2018/07/sr15_headline_statements.pdf

Meadows, Donella H. & Meadows, Dennis L. & Randers, Jörgen & Behrens III, William W., 1972: The limits to growth. New York: Universe Books.

White, Lynn Jr, 1967: The Historical Roots of Our Ecologic Crisis. I: Science 155. S. 1203-1207.

World Council of Churches, 2005: Climate Change. <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/justice-diakonia-and-responsibility-for-creation/climate-change-water/climate-change>